УДК 343.21

DOI 10.37566/2707-6849-2020-1(30)-5

Наталія АНТОНЮК,
суддя Великої Палати Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-7582-2071

РОЛЬ ПРИМІТОК ДО СТАТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Примітка до статті Кримінального кодексу України (далі – КК) є її структурним елементом, у якому деталізуються, уточнюються ознаки складу кримінального правопорушення. Ця роль примітки неодмінно породжує питання наскільки така деталізація змісту ознак складу кримінального правопорушення може виходити за межі диспозиції статті КК. Чи може у примітці до статті міститися така інформація, яка суттєво змінює зміст ознак складу кримінального правопорушення порівняно із їх викладом у диспозиції та яка впливає на диференціацію кримінальної відповідальності за скоєне? Відповіді на означені питання мають надзвичайно важливе значення. Адже, якщо така структурна частина статті носить нормативний характер у тому сенсі, що теж може визначати кримінальну протиправність діяння, то слідче висновок, що примітка може впливати на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого.

Мета статті. Завданням цієї статті є дослідження правової природи приміток до статей КК і пошук відповідей на питання про те, чи можуть у примітках міститися ознаки складу кримінального правопорушення, чи може примітка мати диференціююче значення і яким чином вона впливає або ж може впливати на кримінально-правову кваліфікацію.

Стан дослідження. Серед дослідників, які у своїх працях зупинялися на вивченні окремих аспектів цього питання слід назвати А. І. Бойка, В. М. Баранова,

М. М. Сивака, Д. О. Калмикова, Д. С. Кондакова, О. О. Книженко, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, І. С. Перетерського, З. А. Тростюк та інших.

В юридичній літературі існують різні міркування з приводу використання в КК приміток до статей та визнання за ними можливості визначати ознаки кримінального правопорушення.

У своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому питанню приміток до статей КК, М. М. Сивак безпосередньо зазначає, що примітка носить нормативний зміст, вміщує гіпотезу або диспозицію кримінально-правової норми та конкретизує, уточнює або розширює кримінально-правову заборону [1, с. 25, 177].

Іноді науковці лише опосередковано визнають можливість примітки виконувати нормативну функцію нарівні із диспозицією. Так, О. О. Книженко, аналізуючи примітку до ст. 369-2 КК щодо кола осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, вважає, що через те, що примітка до ст. 369-2 містить посилання на нечинний закон, унеможлиблюється встановлення ознак складу кримінального правопорушення [2, с. 31]. На думку авторки, без внесення відповідних змін до КК, застосування ст. 369-2 буде порушенням принципу законності.

На думку В. О. Навроцького примітка не може визначати ознаки складів злочинів, а може лише додатково роз'яснювати зміст диспозиції. Вчений відзначає, що примітка не містить вказівку на обов'язкові ознаки складу злочину – такі ознаки вказуються лише в диспозиції статті; сама по собі примітка не визначає підстави кримінальної відповідальності, вона лише допомагає правильно застосувати диспозицію статті КК [3, с. 174]. Схожі міркування висловлюють Г. С. Крайник та Т. Є. Дунаєва, констатуючи, що примітка до статті не повинна змінювати її зміст [4, с. 110].

Наскрізний аналіз наукових публікацій дозволяє дійти висновку, що здебільшого науковці погоджуються, що примітка є складовою частиною статті кримінального закону, вона роз'яснює або уточнює кримінально-правову заборону і є засобом (способом, інструментом тощо) законодавчої техніки. Однак, щодо того, чи може примітка розширювати зміст норми, чи може вона визначати ознаки складу кримінального правопорушення порівняно із тим, що визначено у диспозиції статті, у науковій спільноті не досягнуто єдності.

Виклад основного матеріалу. Правова природа примітки ґрунтується на необхідності існування гнучкого механізму конкретизації нормативних положень. Як слушно в цьому контексті пише О. О. Дудоров, примітки – дієвий інструмент кримінально-правового регулювання, використання якого дає змогу скоректувати застосування тих чи інших кримінально-правових приписів, внести зміни у механізм реалізації кримінальної відповідальності. Примітки містять хоч і допоміжну, проте важливу інформацію, яка розширює та поглиблює наше уявлення про ситуацію, на яку розрахована певна кримінально-правова норма [5, с. 692].

У КК примітка використовується у 73 статтях кримінального закону. Дві примітки містяться у Загальній частині КК, а 71 – у Особливій. Із означеної кількості приміток видно, що законодавець досить часто використовує таку структурну частину у

тексті кодексу. Однак більш важливим, на наш погляд, є дослідження того, яку ж роль примітці як структурному елементу він відводить. Відповідь на це питання неможлива без детального аналізу змісту приміток.

Так, за змістом у КК можна виокремити п'ять груп приміток. Перша група – це примітки-дефініції. У цих примітках роз'яснено певний термін, який характеризує ознаку складу кримінального правопорушення чи певний аспект такої ознаки. Так, наприклад, у ч. 2 примітки до ст. 149 КК «Торгівля людьми» міститься дефініція уразливого стану.

Друга група приміток (примітки-переліки) є досить схожою до першої із тією лише різницею, що у тексті примітки міститься не дефініція, а перелік. Наприклад, у примітці до ст. 155 КК «Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» є посилання на перелік близьких родичів або членів сім'ї шляхом бланкетної відсилки до Кримінального процесуального кодексу України. Аналогічно, примітка до ст. 45 КК визначає коло діянь, які є корупційними кримінальними правопорушеннями.

Варто зауважити, що ця примітка знаходиться у Загальній частині і розповсюджує свою дію на кримінально-правові наслідки за вчинення одного (чи декількох кримінальних правопорушень) із цілої групи кримінальних правопорушень. Фактично за перелічених у цій примітці кримінальних правопорушень неможливе звільнення від кримінальної відповідальності із загальних підстав, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, звільнення від покарання з низки підстав. Окрім цього передбачені інші умови для умовно-дострокового звільнення, заміни покарання більш м'яким, амністії та помилування, зняття судимості. Варто констатувати, що диференціюючий вплив цієї примітки є очевидним. Видається, що законодавцю варто було такі важливі обмеження щодо низки кримінально-правових наслідків для особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, прописувати не в примітці, а в окремій статті Загальної частини КК. У разі існування термінологічного розділу, місце розташування такої статті було б очевидним. У сьогоденній ситуації дійсно існує питання щодо розміщення поняття корупційного кримінального правопорушення серед розділів Загальної частини. Законодавець пішов шляхом «першої згадки», і одразу ж у ст. 45 КК, в якій встановлено обмеження щодо звільнення від кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення, роз'яснив відповідне поняття. Проте, як наслідок, ця примітка до статті набула вкрай важливого значення для правозастосування, в тому числі й в частині диференціації кримінальної відповідальності.

Третя група приміток уточнює зміст якоїсь ознаки складу кримінального правопорушення. Найчастіше йдеться про визначення точного розміру шкоди, рідше – встановлення одно- чи різнорідної повторності або інших ознак. Зокрема, для низки кримінальних правопорушень проти власності ознака повторності розкрита через ч. 1 примітки до ст. 185 КК «Крадіжка». Проте, чинному кримінальному законодавству відома і інша конструкція, яку, наприклад, використано у ч. 2 ст.

187 КК «Розбій». Так у цій частині статті є пряма вказівка на таку кваліфікуючу ознаку, як розбій вчинений «особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм». Цей приклад свідчить про те, що і у діючому КК існує інший спосіб встановити повторність діяння без застосування приміток.

У літературі, щоправда, існують міркування про необхідність відмови від прямої вказівки на статті, які передбачають кримінальні правопорушення, що можуть бути повторними у диспозиції і використовувати у всіх таких випадках конструкцію примітки [6, с. 155]. Ми вважаємо, що оптимальним варіантом є закріплення ознак повторності у Загальній частині КК [7, с. 13]. Адже, кваліфікуючі ознаки повторності та рецидиву можна визначити у Загальній частині КК з тією метою, щоб цілісно, наскрізно враховувати їх для всіх умисних кримінальних правопорушень, а також необережних кримінальних правопорушень, які вчинюються спеціальним суб'єктом з порушенням спеціальних правил. В контексті аналізу ролі приміток до статей КК такий підхід дозволить однозначно стверджувати, що диференціація кримінальної відповідальності при множинності буде проведена у статті Загальної частини КК, тобто у частині кодексу, яка є базовою, загальною для Особливої. Натомість сьогоднішній підхід до визначення, наприклад, ознаки повторності у кримінальних правопорушеннях проти власності, змушує замислитися чи не впливає у такому випадку примітка на диференціацію кримінальної відповідальності, і, як наслідок, чи не наділяється вона функціями, які не мають бути притаманні приміткам. Адже виникає питання про те, чому у ч. 1 примітки до ст. 185 КК визначено, що вчинення особою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 262 КК, буде утворювати повторність, на відміну від, наприклад, кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289, 308 КК. Парадоксальна ситуація має місце, коли для ст. 289 КК вчинення перед цим крадіжки буде утворювати повторність (ч. 2 примітки до ст. 289 КК), а для ст. 185 КК вчинення перед цим незаконного заволодіння транспортним засобом не буде утворювати повторності (ч. 1 примітки до ст. 185 КК).

Також, часто один і той же термін, вжитий у диспозиції статті у різних примітках роз'яснюється по-різному. Йдеться про розміри заподіяної шкоди: значний, великий, особливо великий. Зрозуміло, що розмір шкоди і його вплив на диференціацію кримінальної відповідальності може залежати також і від об'єкта посягання, способу посягання, тощо. Так, великий розмір для порушення авторського права (ст. 176 КК) становить 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а для крадіжки (ст. 185 КК) – 250. Зміна такого розміру у примітці, очевидно, впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. Видається, що варто безпосередньо у диспозиції конкретної статті КК вказувати певний розмір у розрахункових одиницях. Адже, такий підхід не може суттєво вплинути на обсяг тексту кодексу і дозволить без застосування примітки чітко визначити саме у диспозиції конкретної статті певний розмір шкоди з огляду на об'єкт посягання.

Зауважимо, що існує й альтернативний спосіб визначення у КК певних розмірів шляхом їх встановлення у Загальній частині КК. Однак, на нашу думку, з

врахуванням того, що великий розмір у крадіжці може суттєво відрізнятися від великого розміру у кримінальних правопорушеннях, що посягають на авторські права чи у господарських кримінальних правопорушеннях, видається більш зрозумілим, лаконічним шлях щодо вказівки того чи іншого розміру безпосередньо у диспозиції конкретної статті КК.

Четверта група приміток – це примітки-винятки. У чинному КК вони містяться у ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя» та ст. 231 КК «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю». Вони нагадують так звані виключні норми [8, с. 71], проте на відміну від останніх виключають кримінальну відповідальність з дещо інших причин.

Є ще п'ята група приміток, яка кардинально відрізняється від попередніх чотирьох. Ч. 3 примітки до статі ст. 149 КК та ч. 2 примітки до ст. 303 КК «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» прямо впливають на перелік конститутивних ознак складу кримінального правопорушення, що свідчить про недосконалість законодавчої техніки. Дійсно, та частина статті, яка призначена лише для деталізації тих чи інших ознак не повинна додатково закріплювати нові ознаки. Абсурдність ж ситуації із згаданими примітками в тому, що законодавець за їх допомогою ще й диференціював кримінальну відповідальність. Так, якщо потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 та ст. 303 КК, є малолітній або неповнолітній, способи вчинення цього кримінального правопорушення значення не мають. Проте, якщо потерпілим є повнолітня особа, перелік способів імперативно закріплюється у диспозиціях відповідних частин статей 149 та 303 КК. Д. О. Калмиков вважає, що обидві згадані вище примітки необхідно визнавати розширювальними винятковими нормами [9, с. 409], адже з усіх статей КК, лише вони розширюють сферу застосування забороняючих норм. З. А. Тростюк називає ці примітки примітками особливої дії [10, с. 304].

З огляду на сказане можна зробити висновок, що у чинному КК законодавець не лише допускає уточнення змісту норми, а й розширення змісту об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого у диспозиції статті. Цей висновок ґрунтується на різному змістовному тлумаченні ознак складу кримінального правопорушення, які мають однакове семантичне позначення у різних примітках, на факті паралельного визначення ознак повторності в одних випадках у диспозиції, а у інших у примітці, а також на існуванні приміток, які допускають збільшення обсягу способів вчинення кримінального правопорушення порівняно із тими, які передбачені у диспозиції.

Проаналізуємо, які недоліки випливають із наведеного вище. Як ми уже зазначали, у літературі функціональне співвідношення примітки та диспозиції тлумачиться по-різному. З. А. Тростюк робить слушний висновок, що уявлення про те, які діяння заборонені можна почерпнути безпосередньо з тієї частини статті у якій закріплена кримінально-правова заборона [10, с. 304]. У своєму дисертаційному

дослідженні ця вчена зазначає, що якщо примітка статті відсилає до нечинного нормативно-правового акта, то вона є чинною, але не має юридичної дії [11, с. 156] і без урахування положень приміток неможливо застосувати ту статтю (статті), структурною частиною яких вони є [11, с. 147].

На нашу думку, наявність чи відсутність примітки об'єктивно не має впливати на волю законодавця, закріплену в диспозиції. Особливо це стосується бланкетних приміток, які відсилають до змісту іншого нормативно-правового акта. Такі примітки виконують суто технічну, інформативну роль. Якщо зі змісту диспозиції, навіть із використанням іншого закону, вдається чітко визначити всі ознаки складу кримінального правопорушення, а те, що зазначено у примітці фактично не додає правозастосувачу додаткової інформації, то можна констатувати, що конкретна стаття КК є самодостатньою і без примітки.

Яку ж загрозу несе визнання нормативної ролі примітки нарівні із диспозицією? Якщо залишити поза увагою хоча б той факт, що декілька структурних елементів статті визначатимуть кримінальну протиправність діяння, «нормативна» роль примітки загрожує ускладненням нормального застосування КК. Так, іноді бланкетні примітки прямо відсилають до назви нормативного правового акту, у тексті якого роз'яснено зміст ознаки, незважаючи на те, що й у диспозиції статті відповідна ознака сформульована достатньо чітко. Це свідчить, в першу чергу, про недосконалу законодавчу техніку.

Наприклад, у примітці до ст. 155 КК зазначено, що у ст. ст. 155, 156 цього Кодексу під близькими родичами або членами сім'ї слід розуміти осіб, визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК. Що відбудеться, якщо з певних причин законодавець змінить назву процесуального закону і «забуде» внести зміни у примітку?

Суди уже висловилися щодо подібної проблеми на прикладі іншої норми [12]. Приміткою до ст. 369-2 КК «Зловживання впливом» передбачено, що особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у п. 1, пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також службові особи, визначені у ч. 4 ст. 18 цього Кодексу. Втім у такій редакції з посиланням на новий закон ця стаття КК була змінена лише Законом України від 4 березня 2020 року. До цього часу, у примітці містилося посилання на нечинний закон, який регулював відносини у цій сфері, а саме на Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», який втратив чинність на підставі Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року.

Враховуючи, що у диспозиції ч. 1 ст. 369-2 КК семантичне позначення адресата впливу не змінювалася в частині «особи уповноваженої на виконання функцій держави», виникає питання, чи можна було застосовувати положення вже нечинного закону, на який посилалася примітка чинної статті для встановлення ознак такого суб'єкта. Якщо слідувати підходу, що примітка не носить нормативного характеру – відповідь очевидна, що цю ознаку слід було встановлювати на підставі диспозиції статті, незалежно від змісту примітки і чинності законів, які нею передбачені.

Протилежний підхід відкриває шлях для уникнення кримінальної відповідальності тими особами, які здійснювали зловживання впливом на осіб уповноважених на виконання функцій держави, які визнавалися такими і за чинним, і за нечинним законом.

У постанові від 3 червня 2020 року колегія суддів Третньої судової палати ККС щодо примітки до ст. 369-2 КК цілком слушно вказала, що обов'язкові ознаки складу злочину визначаються не в примітці до статті КК, а в її диспозиції, тоді як примітка має підпорядковану (допоміжну) роль при з'ясуванні змісту окремих понять, які вживаються в диспозиції.

Щодо впливу п'ятої групи приміток на диференціацію кримінальної відповідальності, то варто констатувати що має місце типовий приклад вкрай недосконалої законодавчої техніки шляхом надання приміткам непритаманних їм функцій. Ми переконані, що невелика кількість таких приміток, їх поява у КК у результаті внесення змін до нього є законодавчою помилкою, і допоки це явище не почало набувати ознак системності, відповідні примітки мають бути виключені із КК. Проте, яким чином зараз має діяти правотворець, щоб відобразити суспільну небезпеку діяння, а також забезпечити диференціацію кримінальної відповідальності у ст. ст. 149 та 303 КК.

Розглянемо проблему на прикладі ч. 2 примітки до ст. 303 КК, у якій передбачено, що відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Фактично цим положенням змінюється обсяг об'єктивної сторони спеціального (кваліфікованого) виду втягнення особи у зайняття проституцією або примушування до зайняття проституцією у ч. 3 ст. 303 КК та у ч. 4 цієї статті. Однак, відсутність необхідності встановлювати будь-які із кримінально-значущих способів вчинення кримінального правопорушення, названих у ч. 1 та 2 ст. 303 КК (для прикладу, насильство чи використання залежності), свідчить про те, що ч. 3 та 4 ст. 303 КК поширюють свою дію на втягнення неповнолітнього (малолітнього) у зайняття проституцією незалежно від способу. Так, це може бути спосіб, який взагалі не передбачений у ст. 303 КК.

Виникає парадоксальна ситуація, коли кваліфікований за своєю типовою конструкцією вид кримінального правопорушення може не містити ознак, обов'язкових для основного складу кримінального правопорушення. Це руйнує співвідношення конкуренції норм, виводить частину правовідносин, які урегульовані такою нормою про кваліфікований склад кримінального правопорушення за межі співвідношення змісту та обсягу цих норм. Схожа ситуація має місце і з ч. 3 примітки до ст. 149 КК.

Відповідно, примітка у такій формі існування не лише отримує важливе значення для диференціації, але й діє нарівні із спеціальними ознаками, які передбачені у диспозиції спеціальної норми. З іншого боку, посилення кримінальної

відповідальності за ознаками потерпілого здійснюється відштовхуючись від базової суспільної небезпеки посягання, яке містить ознаки простого складу кримінального правопорушення, передбаченого у ч. 1 ст. 303 КК. Відсутність необхідних криміноутворюючих ознак у випадку вчинення кримінального правопорушення щодо потерпілого, який уже досягнув 18 років, узагалі виводить таке діяння поза сферу дії ст. 303 КК.

Видається, що законодавцю необхідно диференціювати кримінальну відповідальність за ознакою способу щодо всіх потерпілих. Відповідно наступним кроком буде можливість диференціювати кримінальну відповідальність як за ознакою більш небезпечного способу, так і за ознакою віку потерпілого. Ми переконані, що примітка не повинна визначати ознаки кримінального правопорушення по-іншому, ніж це зроблено у диспозиції. Диференціація кримінальної відповідальності повинна відбуватися через відповідне конструювання диспозицій. Законодавцю необхідно використовувати примітки саме як частину статті, яка забезпечує деталізацію змісту диспозиції, а не підміняє собою останню. Тому від використання приміток останньої аналізованої нами групи, тобто приміток, які фактично впливають на кваліфікацію вчиненого і на диференціацію кримінальної відповідальності, необхідно відмовитись. А, отже, законодавцю потрібно залишити у примітках до ст. ст. 149 та 303 КК лише роз'яснюючі частини і виключити їхні ч. 3 та ч. 2 відповідно, водночас змінивши диспозиції цих статей.

Здійснення диференціації кримінальної відповідальності через належне конструювання диспозиції статті зі скасуванням відповідних приміток стане одним із кроків вдосконалення КК у частині забезпечення його нормального застосування.

Зауважимо, що важливим кроком до уніфікації нормативного матеріалу у КК є запровадження так званого термінологічного розділу. Значна частина понять, які зараз розкриваються у примітках, можуть бути перенесені у Загальну частину КК саме у термінологічний розділ. Ще інша частина приміток, які розкривають поняття повторності, розміру шкоди, теж можуть бути визначені у Загальній частині. Якщо за задумом правотворця у конкретному кримінальному правопорушенні цей розмір має бути більшим чи меншим, слід вказати цей розмір у розрахункових одиницях безпосередньо у диспозиції статті Особливої частини КК. У Загальній частині ж необхідно буде визначити лише конкретний вартісний розмір розрахункової величини.

Фактично примітка повинна спрощувати застосування КК, а не ускладнювати його. Тому й використання приміток має бути суттєво обмежене лише до тих випадків, коли правозастосувач може неправильно інтерпретувати волю законодавця. Усі ж ознаки складу кримінального правопорушення, якщо вони піддаються уніфікації і типізації, мають бути розкриті в межах термінологічного розділу. Решту ж ознак складу кримінального правопорушення необхідно безпосередньо визначати у диспозиції статті Особливої частини КК. Лише у разі об'ємних дефініцій, переліків виправдано розміщати їх у примітках.

Висновки. Примітка до статті Особливої частини КК України повинна лише деталізувати чи уточнювати зміст ознак складу кримінального правопорушення, однак

не розширювати їх зміст чи обсяг. Примітка не повинна мати нормативного значення в сенсі встановлення кримінальної протиправності діяння.

Ч. 3 примітки до ст. 149 КК і ч. 2 примітки до ст. 303 КК фактично мають диференціююче значення. Вони наділені законодавцем функціями, які не можуть бути властиві приміткам. За своєю суттю вони є проявом порушення правил законодавчої техніки. Такі примітки руйнують диференціююче значення криміноутворюючих ознак. Від таких приміток у КК слід відмовитися шляхом внесення відповідних змін до диспозицій цих статей з одночасним виключенням вказаних частин приміток.

Одним із шляхів вдосконалення структури КК є вивчення питання доцільності виділення окремого термінологічного розділу у Загальній частині КК і перенесення приміток-дефініцій, приміток-переліків до цього розділу. Водночас варто пам'ятати, що термінологічний розділ у Загальній частині наскрізний і, якщо у законодавця буде потреба уточнити, конкретизувати щось, що стосується конкретного складу кримінального правопорушення, то він цілком може скористатися такою структурною частиною як примітка до статті.

Перелік використаних джерел

1. Сивак М. М. *Примітки статей Особливої частини Кримінального кодексу України: теоретико-прикладний аналіз*. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013, 180 с.
2. Книженко О. О. *Проблеми застосування ст. 369-2 Кримінального кодексу України. Новітні кримінально-правові дослідження – 2016* : зб. наук. пр. Миколаїв : Ліон, 2016. С. 30-32.
3. *Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування* / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. С. 174
4. Крайник Г. С., Дунаєва Т. Є. *Визначення тяжких наслідків та істотної шкоди в розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України*. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2017. № 2. С. 108 -116
5. Дудоров О. О. *Відгук на дисертацію М. М. Сивака «Примітки статей Особливої частини Кримінального кодексу України: теоретико-прикладний аналіз»*. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваїте, 2017. С. 872.
6. Колос О. В. *Проблеми визначення однорідності злочинів*. Право і суспільство. № 2. 2018. С. 151-155
7. Антонюк Н. О. *Множинність злочинів: до питання про вдосконалення диференціації кримінальної відповідальності*. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. № 3. 2020. С. 6-13
8. Навроцький В. О. *Основи кримінально-правової кваліфікації* : навч. Посібник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
9. Калмиков Д. О. *Особлива частина кримінального права України як структурна частина КК України*. Форум права. 2012. № 1. С. 403-418
10. Тростюк З. А. *Юридична природа та перспективи використання приміток у Кримінальному кодексі України*. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 302-307
11. Загиней З. А. *Герменевтика кримінального закону України*. Дис... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 636 с.

12. *Постанова Третьої судової судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 3 червня 2020 року (справа № 722/28/17, провадження № 51-302км20). Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/89763057>*

References

1. Syvak M. M. *Prymitky statei Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: teoretyko-prikladnyi analiz. Dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv, 2013, 180 s.*
2. Knyzhenko O. O. *Problemy zastosuvannia st. 369-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Novitni kryminalno-pravovi doslidzhennia – 2016 : zb. nauk. pr. Mykolaiv : Ilion, 2016. S. 30-32.*
3. *Koruptsiini skhemy: yikh kryminalno-pravova kvalifikatsiia i dosudove rozsliduvannia / za red. M.I. Khavroniuka. Kyiv : Moskalenko O. M., 2019. S. 174*
4. Krainyk H. S., Dunaieva T. Ye. *Vyznachennia tiazhkykh naslidkiv ta istotnoi shkody v rozdili XVII Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka. 2017. № 2. S. 108 -116*
5. Dudorov O. O. *Vidhuk na dysertatsiiu M. M. Syvaka «Prymitky statei Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: teoretyko-prikladnyi analiz». Kryminalne pravo: teoriia i praktyka (vybrani pratsi). Kyiv: Vaite, 2017. S. 872.*
6. Kolos O. V. *Problemy vyznachennia odnoridnosti zlochyniv. Pravo i suspilstvo. № 2. 2018. S. 151-155*
7. Antoniuk N. O. *Mnozhynnist zlochyniv: do pytannia pro vdoskonalennia dyferentsiatsii kryminalnoi vidpovidalnosti. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 3. 2020. S. 6-13*
8. Navrotskyi V. O. *Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii : navch. Posibnyk. K. : Yurinkom Inter, 2006. 704 s.*
9. Kalmykov D. O. *Osoblyva chastyna kryminalnoho prava Ukrainy yak strukturna chastyna KK Ukrainy. Forum prava. 2012. № 1. S. 403-418*
10. Trostiuk Z. A. *Yurydychna pryroda ta perspektyvy vykorystannia prymitok u Kryminalnomu kodeksi Ukrainy. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2009. № 4. S. 302-307*
11. Zahynei Z. A. *Hermenevtyka kryminalnoho zakonu Ukrainy. Dys... doktora yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv, 2016. 636 s.*
12. *Postanova Tretoi sudovoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 3 chervnia 2020 roku (sprava № 722/28/17, provadzhennia № 51-302км20). Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen : veb-sait. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/89763057>*

АНТОНЮК Н. Роль приміток до статей Кримінального кодексу України для диференціації кримінальної відповідальності

У статті розглядається юридична природа та види приміток до статей Кримінального кодексу. Досліджено питання про можливість примітки до статті KK визначати ознаки складу кримінального правопорушення на рівні із диспозицією статті. Вказано на недоліки формулювання приміток до статей 149 та 303 KK.

Ключові слова: примітка, диференціація кримінальної відповідальності, диспозиція статті.

АНТОНЮК Н. Значение примечаний к статьям Уголовного кодекса Украины для дифференциации уголовной ответственности

В статье рассматривается юридическая природа и виды примечаний к статьям Уголовного кодекса. Исследован вопрос о возможности примечаний к статьям УК определять признаки состава уголовного правонарушения наравне с диспозицией статьи. Указано на недочеты формулирования примечаний к статьям 149 и 303 УК.

Ключевые слова: примечание, дифференциация уголовной ответственности, диспозиция статьи.

ANTONIUK N. Role of the footnotes to articles of the Criminal Code of Ukraine regarding differentiation of criminal responsibility

Footnotes to articles of the Criminal Code of Ukraine have a function of making understanding the essence of the features of the body of crime easier. These features are clarified or detailed in the footnotes. Nevertheless, sometimes the legislator awards the footnote with functions it does not comply with. Such an approach of the legislator led to the discussion if the footnote can prescribe the features of the body of crime as the disposition of the norm does.

However, the analysis of the footnotes to articles of the Criminal Code allows us to make the conclusion that the mentioned above approach is not executed in full scope by the legislator while constructing the text of the footnote. In some footnotes the legislator clarifies such an important feature of crime as volume of damages, in the others – defines feature of repeated crime. Moreover, sometimes the footnote substitutes the disposition of the article and leads to differentiation of criminal responsibility.

This is a rather paradoxical situation when criminality of the action is not directly prescribed in the disposition but takes ground from the supplemental element of the article. We can illustrate the above said using the example of the footnotes to articles 149 and 303 of the Criminal Code in the part of actions encroaching minor victims or victims under the age of 18 years old. For instance, in certain footnotes to these articles the legislator has prescribed that methods of committing these crimes don't matter. So, methods as the essential features of bodies of mentioned crimes lose their obligatory role, if crimes are committed versus minors or persons under age. We suggest that the differentiation of criminal responsibility must not be done using footnotes.

It is necessary to mention an important differentiating role of the footnote to article 45 of the Criminal Code, which envisages list of corruption offences. We suppose that such a key definitions shall be interpreted in certain articles of the Code but not in the footnotes. Optimally – terminological chapter is to be implemented into the Criminal Code.

The footnote to the article of the Special Part of the Criminal Code must only detail or clarify the essence of the features of crime, but cannot broaden their essence or volume. The footnote shall not obtain normative character in the meaning of establishing criminality of the action.

If the necessity to define some unified notions in the Criminal Code occurs, then it should be defined within the borders of the terminological chapter of the code. Features of the body of crime must be directly prescribed in the disposition of the Special Part of the Criminal Code. It is necessary to remove footnotes-definitions and footnotes-lists to the terminological chapter. At the same time, it is important to remember that the terminological chapter in the General Part of the Code is cross-cutting. So, if the necessity to clarify or to detail something concerning the body of specific crime occurs, the legislator can easily do this with the use of the footnote.

Key terms: footnote, differentiation of criminal responsibility, disposition of the article.